

УДК
930.25:677.016.
025](477.83/.86=4
11.16)"18/193"

DOI:10.30857/2617-
0272.2019.4.4.

КОЗАКЕВИЧ О.Р.

Інститут народознавства Національної академії наук України

**ЄВРЕЙСЬКІ ОСЕРЕДКИ ТЕКСТИЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА В
ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.: ТЕНДЕНЦІЇ,
АСОРТИМЕНТ**

Мета. У статті досліджено текстильне виробництво в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., власниками якого були євреї. На основі архівних документів і авторських польових матеріалів визначено передумови створення відповідних осередків, окреслено основні чинники, що вплинули на розвиток текстилю. Увагу зосереджено на виготовленні в'язаних та мереживних виробів, як нового та модного асортименту досліджуваного періоду.

Методологія. Методологічною основою є принцип системного підходу та комплексного дослідження. Для вивчення обраного об'єкта дослідження застосовано історичний та мистецтвознавчий методи. Під час наукових експедицій у процесі збору матеріалу від старожилів використано метод опитування.

Результати. Виготовлення текстилю в Галичині поділяємо на два основних напрямки – за принципом виготовлення: народний, де переважають багатівкові традиції, та професійний, коли задіяно фахівців, спеціалізоване обладнання, враховані модні тенденції. Виявлено, що наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. значна частина локального виробництва текстилю належала євреям. Певною мірою це пов'язано з тим, що вони отримували відповідну професійну освіту, відкривали власні підприємства, виготовляли асортимент, який відповідав попиту консументів різних прошарків суспільства. Продуктивним було виготовлення трикотажу та мережива, що стали модними і в міському, і в сільському середовищі. З'ясовано, що, окрім «модних» виробів, виготовляли ткани традиційні гуцульські запаски, килими, крайки, залучаючи місцеве населення.

Наукова новизна полягає у вивченні важливого аспекту текстильного виробництва в Галичині. Увагу зосереджено на особливостях виготовлення текстильного асортименту в осередках, які належали євреям.

Практична значущість. Дослідження дозволяє розширити знання про текстильне виробництво в Галичині, про осередки виготовлення одягового асортименту та інтер'єрних тканин, що сприяє залученню отриманих відомостей у вивченні історії текстилю в Галичині.

Ключові слова: текстиль, євреї, виробництво, Галичина, професійний текстиль, традиційний текстиль, трикотаж, мереживо.

Вступ. Текстильне виробництво в Галичині має давню історію. Вироби з використанням багатівкових місцевих народних традицій виготовляли для власних потреб в умовах домашнього господарства – так званий «традиційний текстиль». Упродовж віків місцеві майстри уклали композиції орнаменту, підбирали колористичні вирішення, які формувалися під впливом соціокультурних, економічних, етномистецьких чинників та уподобань автохтонного населення. З об'єктивних причин етнографічні текстильні вироби все

ж таки зазнавали змін, однак з огляду на типологію та декор залишалися більш сталими, ніж вироби промислового виробництва, які розповсюдилися на теренах Галичини від середини ХІХ століття. Модним стає трикотаж, мереживо, а саме: панчішні вироби, светри, спідня білизна, оздоблення тощо. Здебільшого такий асортимент був поширений у вбранні мешканців міст, однак поступово проникав і в традиційне сільське середовище. Окрім привізного, «новомодний» текстиль почали виробляти місцеві продуценти, провідна

роль серед яких належала євреям. Врахувавши попит консумента та ринку, євреї відкривали власні майстерні й мануфактури з виготовлення трикотажу, тканих виробів, килимів, ритуальних виробів для синагог, що дає підстави говорити про їхню діяльність як виробників текстилю в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття.

Аналіз попередніх досліджень.

Опрацювання значного корпусу фахової літератури засвідчило, що про діяльність євреїв як продуцентів текстилю в Галичині кінця XIX – першої третини XX ст. відомостей обмаль. Здебільшого ці питання спорадично порушено в історично-культурологічних працях [7], а також у контексті ремісництва [14; 17], трикотажу [8; 10; 12; 13; 16], мережива [9; 16], вибійки [3; 4; 6], вбрання [5] та функціонування осередків освіти [15; 18]. Відсутність ґрунтових досліджень єврейських осередків виготовлення текстилю в Галичині кінця XIX – першої третини XX ст. та необхідність вивчення їх розвитку і діяльності в контексті професійних та народних взаємовпливів визначає актуальність представленого дослідження.

Постановка завдання. На основі опрацьованих архівних і польових матеріалів, зокрема, на підставі вивчення пам'яток з музейних колекцій та приватних збірок у статті проаналізовано головні тенденції розвитку текстильного виробництва в Галичині, яким займалися євреї наприкінці XIX – першій третині XX століття. У результаті дослідження визначено передумови господарської діяльності євреїв у царині текстилю, особливості відповідних осередків, окреслено основні напрямки та впливи фахової освіти, зафіксовано асортимент виробів.

Результати дослідження. У Галичині тривалий час текстильна продукція була головно предметом імпорту з країн Західної Європи, де від XVIII ст. відбувся

стрімкий технологічний прогрес у цій галузі. Аграрна домінанта господарського устрою Галичини та вплив певних політичних і соціокультурних чинників жодним чином не сприяли піднесенню місцевих ремесел, промислів, пов'язаних з виробництвом текстилю. Великий наплив привізного товару (часто не найкращої якості, за низькими цінами) гальмував діяльність місцевого продуцента, заганняючи його у жорсткі рамки конкуренції. Відсутність фабрик та механізації виробничого процесу не підтримували навчання фахівців, а брак професійних працівників ускладнював створення повноцінних текстильних підприємств. Тому наприкінці XIX – початку XX ст. здебільшого розвивалася торгівля, якою в містах та містечках переважно займалися євреї. Торгівельні осередки – від невеликих крамниць до складів – пропонували найрізноманітніший товар («крам») різноманітної якості та ціни: плащі, капелюшки, спідню білизну, панчохи, плаття, комірці, шовкові тканини, пледи, скатертини тощо, які відповідали тогочасним тенденціям моди. Це давало можливість різним соціальним верствам суспільства з різними естетичними уподобаннями придбати текстильні новинки [8]. Також відкриваються місцеві майстерні, а в міжвоєнний період – мануфактури, власниками яких були також євреї: з пошиття вбрання, для кравецтва, «білизнярства» (виготовлення білизни. – О.К.), «моднярства» (виготовлення капелюшків. – О.К.), усіляких оздоблень, гобеленів, гардин та ін.

Більш консервативним в окреслений період залишалося українське народне текстильне виробництво, яке підпорядковувалося віковим традиціям. Здебільшого вироби виготовляли в умовах домашнього господарства для власних потреб, що особливо стосується гірських районів Карпат. Кожен осередок традиційних промислів мав характерні мистецькі ознаки, які робили його

упізнаваним з-поміж інших. Це – ткацтво, килимарство, ліжникарство, вишивка. Асортимент тканин та одягу практично повністю забезпечував необхідні життєві потреби сільського населення. Однак розвиток комунікацій, торгівлі, поліетнічність містечок і сіл Галичини наприкінці XIX ст. спричинили впливи міської моди на народне мистецтво, що певною мірою відобразилося власне і на текстилі.

Звичайно ж, заможніші селяни мали можливість придбати певні новомодні речі в сільських крамницях чи на базарах, замовити в майстрів своєї справи (кравців, кушнірів, моднярок, вибійників). Ті, хто не міг цього дозволити, часто замовляли в місцевих єврейських жінок, більшість з яких володіла різноманітними видами рукомета. В селах та містечках єврейські жінки «на дому» займалися кравецтвом, в'язали «трикоти» (трикотажні вироби. – О.К.), виплітали мереживо – для власних потреб і на продаж. Ці вироби користувалися серед місцевого населення популярністю, оскільки наприкінці XIX ст. – початку XX ст. були дещо незвичними й новими порівняно з традиційною одежею, вирізнялися хорошою якістю та доступною ціною (Іл.3).

Як засвідчують авторські польові студії та архівні джерела, сільські дівчата та молодіці залюбки замовляли «модні» вироби у єврейських жінок, а також намагалися досягнути самотужки виготовляти відповідний асортимент. Єврейські жінки доволі майстерно володіли рукометом, тож інколи навчали місцевих основ шиття, крою, в'язання, «коронкарства» (виготовлення мережива. – О.К.) за відповідну плату чи виконання певних робіт по господарству [1; 2; 11].

Підтвердженням таких тенденцій, зокрема на Бойківщині, є, наприклад, відомості про те, що наприкінці XIX ст. у с.Терло (сьогодні – Старосамбірський р-н Львівської обл.) шити вміли усі дівчата, і навіть хлопці, бо цього їх навчали вдома.

Однак вовняні панчохи для жінок та дівчат вив'язували місцеві єврейки. Самостійно сільські жінки практично не «плели дротами», бо не мали на те ні вправності, ні терпіння (У цей час, вірогідно, в'язання спицями вважалося ще новим, нетрадиційним ремеслом для цієї місцевості, тому воно давалося важко: адже, на нашу думку, вишивання чи ткання не було легшим чи менш трудомістким. — О.К.). Авторські польові розсліди засвідчують активне поширення цього явища у міжвоєнний період [1; 2; 9].

Ось як про це згадують старожили з різних місцевостей Західної України: «В довоєнний час в Старій Соли було три сестри-жидівки, які вели трикотажну справу: в'язали шапки, светри, шкарпетки, шалики на дротах і гачком. Речі також робили на заказ. Заготовляли влічку, яку можна було в них і купити. Мали власний магазин, де було можна зробити замовлення. Їхня робота була дуже делікатна, подібна до в'язання на машинці. В магазинах жиди продавали і панчохи, які були досить дорогі і модні» (с. Стара Сіль Старосамбірський р-н Львівської обл., 2006) [2]. «У селі жила жидівка Шльомкова, яка і вчила багатьох сільських дівчат в'язати на дротах. Мама дала курку за те, щоби Шльомкова навчила мене в'язанню, це були 1930-і рр.» (с. Розлуч Турківського р-ну Львівської обл., 2005) [1].

Від початку XX ст., а особливо у міжвоєнний період, у сільському побуті поширилися спідниці та фартухи з промислових тканин (однотонних, кольорових візерункових). Виготовлення таких виробів потребувало певних навичок шиття, тому жінки замовляли спідниці в місцевих єврейок, які володіли ремеслом досконало: «Мали магазини, то всьо там можна було купити. Жидівки машинками шили, а в нас тоді того не було. То коли йшли до них робити, то казали, шоб вшила спідницю. Вони були і кравчині, і варили, і пекли. Жидівки і корунки плели, то добре

плели. *Файно робили!*» [11]. Переважно оплату здійснювали не грошима, а послугами: дівчата виконували городні роботи, допомагали по господарству. Зазначимо, що з поширенням курсів рукоділля для українського жіноцтва, які були започатковані і поширені «Союзом Українок» та «Просвітою» упродовж 1920–1930-х рр., сільське населення отримало можливість навчитися такого ремесла самостійно.

По селах та містечках Галичини також ходили мандрівні євреї-вибійники (цим займалися чоловіки). Підтвердженням цього є колекція зразків вибійки з фондів Музею етнографії та художнього промислу ІН НАН України у Львові, яка представлена 112 зразками. Атрибутовані зразки вибійки походять з Дрогобича, Самбора, Підкаменя, Буська, Бродів Львівської обл., Золочівського, Старосамбірського та Сокальського р-нів Львівської обл., одиничні окреслено Івано-Франківською та Тернопільською областями [3; 4].

Вибійка була доволі оригінальним видом промислу. Як уже зазначалося, селяни виготовляли текстиль в умовах домашнього господарства. Наприклад, тканину для жіночих спідниць ткали з льону або коноплі, однотонну, без орнаментів та оздоблення. Мандрівні єврейські ремісники, яких часто називали «димкарями», приходили в село і пропонували вибієюю прикрасити готовий тканий виріб (спідниці, хустини, скатертини) чи відріз тканини. Часто вибічані спідниці називали «мальованками» або «димками». Необхідні для цього знаряддя – спеціальні вибічані різьблені дошки та штампи і сировина – фарби (найчастіше чорного, синього та червоного кольорів). Різьблені орнаменти були розмаїті: від звичайних смуг до складних рослинних мотивів. На фактурну різьблену сторону вибічані дошки наносили фарбу і набивали на тканину. Залежно від розміру форми, орнаменту та його укладання вибивали найрізноманітніші

декоративні орнаменти, що значно прикрашало виріб та надавало йому естетичного вигляду.

Використовуючи відповідні фахові навички або знання, отримані самостійно, єврейські жінки виробляли різноманітний асортимент, задовольняючи попит сільських мешканців. Це були вироби, виготовлені вручну за допомогою мінімальних засобів (спиці, гачок) або із застосуванням швейних машин.

Проте такі невеликі обсяги продукції жодним чином не могли створити конкуренцію привізному закордонному товару та задовольнити потреби консументів текстильної продукції в Галичині кінця XIX – поч. XX століття. Тому назріла нагальна потреба доволі кардинально вирішувати це питання, що, власне, і відбулося за сприяння владних структур Галичини окресленого періоду. Видаються відповідні устави та розпорядження, бойкотуються привізні товари, особливо пруські, робляться спроби створити сприятливі умови для місцевого виробника. Це значною мірою позитивно вплинуло на розвиток локальних осередків виробництва текстилю, що було надзвичайно важливо для регіонального бізнесу. Періодом стагнації та занепаду усіх попередніх здобутків у розвитку місцевого промислу і промисловості стала Перша світова війна, винятково повоєнні роки. Більшість підприємств було закрито, а ті, які функціонували, працювали для потреб армії. Наступним прогресивним етапом у відновленні та створенні осередків текстильного виробництва, єврейських зокрема, стали 1920–1930-і роки.

Один із важливих чинників успішної діяльності у промисловому виробництві текстилю – професійно-мистецька освіта, якій від початку XX ст. євреї приділяли особливу увагу, готуючи кваліфіковані кадри для текстильної галузі, насамперед – молоді. То й не дивно, що тривалий час (практично до Другої світової війни) вони

впевнено тримали першість у цій царині. Наприклад, у Львові функціонувало «Товариство ремісничих майстерень для єврейської молоді» (далі – ТРМЕМ), у Коломиї – «Жіноча праця», у Самборі – Школа для єврейських дівчат фундації Готтфелфа та інші подібні освітянські осередки. Однак варто зазначити, що існували певні проблеми з державною професійною освітою для євреїв, хоча в приватних школах простежувався значний поступ [15; 18].

Важлива роль у професійній освіті для єврейських дівчат, у галузі текстилю зокрема, належала «Товариству ремісничих майстерень для єврейської молоді», створеному 1915 р. у Львові. Мета Товариства – дати загальну та професійну освіту єврейським дівчатам у різних місцевостях Галичини. Засновницями стали Цецилія Кляфтен, Лаура Обарт, др. Ада Рейхенштейн, Цецилія Вехслер, Зусанна Ландес, Ада Дресднер. На початку для роботи спеціалізоване обладнання позичили у приватних осіб та в товариств. На 1916/1917 навч. р. у закладі навчалося 200 дівчат, які отримували там одяг, взуття та харчування. Згодом 1919 р. було відкрито професійну жіночу школу ТРМЕМ. Діяльність провадили взірцево, про що свідчили звіти візитацій шкільних інспекторів. Наприклад, інспектор Л.Мискій у 1923 р. занотував: «Школа розвивається надзвичайно: отримано загальне фінансування, яке доповнено з приватних дотацій місцевих євреїв. Добудовано третій поверх над двоповерховим будинком по вул. Пекарській, 9. З огляду на предмети зусиллями вчительок школа стоїть високо і значно вище, ніж державні малопольські школи. Класи чисельні... мають мішану кравецько-білизнярську програму, а при I і II класі окремо існує відділ гаптування. Впроваджується відділ пошиття одягу для ляльок» [18]. Результатом успішної діяльності стала участь школи у регіональних виставках, а також у Крайовій

виставці в Познані 1929 р. і в Тернополі 1931 року.

Після закінчення таких навчальних закладів єврейські жінки отримували свідоцтва про відповідний фаховий рівень та можливість започаткувати власний бізнес. Відповідно у такий спосіб готували якісне підґрунтя для створення ремісничих осередків, приватних майстерень, які виникали в містах та містечках Галичини наприкінці XIX – поч. XX століття, власниками яких ставали євреї.

Наприкінці XIX – у першій третині XX ст. місцеві текстильні виробники продукували найрізноманітніший асортимент, який відповідав тогочасним модним тенденціям та потребам і смакам споживачів. Спосіб продукування мав різні форми – від рукомета до мануфактурного виробництва. Своєрідною формою переходу від ремесла до промислового продукування стало дрібнокустарне виробництво: текстиль виготовляли в невеликих майстернях «робітнях», які частково були механічно оснащені, однак ручна праця переважала. Механізація дрібнокустарного виробництва значно збільшувала обсяги продукції, проте у такий спосіб втрачалася мистецька вартість виробів. Асортимент – білизна, панчохи, трикотажні виробы, тасьми, коронки, комірці, гардини, пледи, головні убори тощо.

Продуктивними стали міжвоєнні роки, коли від дрібнокустарного виготовлення текстилю відбувається перехід до мануфактурного виробництва. Обсяги асортименту значно збільшилися, покращилася якість продукції завдяки застосуванню професійного обладнання, яке здебільшого закуповували за кордоном. Такі текстильні «фабрики» функціонували по всій Галичині (Львів, Станиславів, Дрогобич, Бучач, Стрий, Рава-Руська, Дукля, Ярослав, Перемишль, Краків та ін.) [16].

Особливо активно упродовж 1920–30-х рр. розвинулося трикотажне виробництво. З-поміж осередків варто виокремити

коломиїські та косівські Станиславівщини (тепер – Івано-Франківська обл.), де в окреслений період успішно функціонував трикотажний, ткацький, гардинний, килимарський промисел (Іл.1).

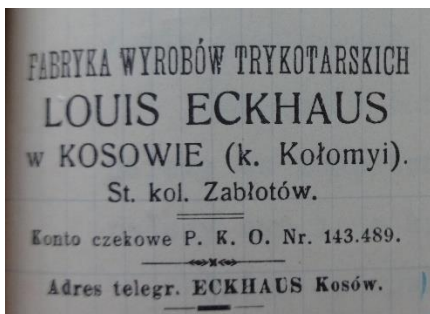
У Коломиї, скажімо, знали трикотажну продукцію фабрики ткацьких та трикотажних виробів Райзеля, "Брати Райзель", Юди Райдля, робітню панчіх Герша Егера Юзи, робітню светрів Фріди Геше, ткацьку фабрику Біркберга, механічну ткацьку фабрику Загера, майстерню з виготовлення штор і фіранок Марії Горовіц та ін. Механізоване виробництво було налагоджено досить добре (моталки, панчішні машини механізовані й для ручного в'язання, плоскі в'язальні машини з обрізкою 8/80, 7/70, 7/50, 9/70, машини до прасування, машини системи "INVISIBLE", "SZUBERT", "ZALCER", "IDEAL", "KORONA", "RACHEL", "JANWART", швейне обладнання, машини до збивання вовни та ін.). На фабриках існував поділ праці за специфікою виконання трикотажних операцій, що свідчить про фаховий підхід у виготовленні в'язаних виробів та значний поступ у вишколі кваліфікованих кадрів: в'язальниця, снувальниця, перемотувальниця, намотувальниця, пресувальниця, кетлювальниця, швачка, закрійниця, штопальниця, чесальниця вовни, розтягувальниця, складальниця, формувальниця. Трикотажний асортимент – найрізноманітніший: вбрання жіноче, чоловіче та дитяче (светри, блузки, камізельки, жакети, сукні, шалики, шапки, шалі), спортивний одяг з вовни, піввовни і бавовни, панчішно-шкарпеткові вироби, у декоруванні яких застосовували розмаїті візерунки та пряжу різного ґатунку й кольору.

Основним артикулом були панчішні вироби, які різнилися асортиментом, колористикою, оздобленням, що свідчить про їхню популярність. В архівних документах міжвоєнного періоду зафіксовано вироби, обсяг робіт на фабриці

та оплата праці. Виготовляли наступне: "патенти" на машинах № 9 і № 10 (0,58 зл.); шкарпетки (0,58 зл.); панчохи жіночі звичайні № 13-15; панчохи жіночі бавовняні з подвійною стопою 24/1; панчохи жіночі з подвійною стопою 32/1 на 176 голок; жіночі панчохи з пряжі різного ґатунку; кольоровий патент у клітинку № 9 і № 10; шкарпетки кольорові (0,78 зл.); шкарпетки бавовняні однотонні, виготовлені на машинах "INVISIBLE" з перекручуванням нитки; шкарпетки у кольорові смуги на машинах різних систем з перекручуванням нитки в клітинку, в круглі смуги; тонкі шкарпетки "flor" (флор) з подвійною стопою та ін. Власники встановлювали ціни на оплату праці відповідно до розцінок, які були зафіксовані та узгоджені "Союзом в'язального промислу Речіпосполитої" та "Союзом робітників і робітниць в'язального промислу профспілкової спілки в Лодзі".

У Косові у 1930-х рр. працювала фірма Осташа Гертнера і Ляндава "Гасорейг", фабрика-ткальня трикотажів Вільгельма Ранда, "Ткальня" светрів Лойса Екгауза, фабрика Шнейберга, фабрика трикотажів Маєра Сімона, ткальня тканин гуцульських і румунських Хільманна, робітня сіток Юзефа Мірбана та ін.

Фірма Осташа Гертнера і Ляндава "Гасорейг" – перша акціонерна спілка ткацьких та трикотажних виробів. Асортимент різноманітний: килими, ткацькі та в'язані вироби – шалі, светри, жіноче та дитяче вбрання. Виробництво було добре налагоджене, механізоване (панчішна машина, плоскі в'язальні машини з обрізкою (Haudflachstrichmaschine) 8/80, 7/70, 7/50, 9/70, машини до прасування), що давало змогу виготовляти значну кількість виробів: за місяць вив'язували 800 светрів та 400 шалів. На фабриці працювало 7-10 робітників, які виконували різнопланову роботу (дані на 1938 р.), а також надомники. Вовну постачали переважно з Лодзі [8] (Іл. 2).



Іл. 1. Фірма «Ткальня» Лоїса Екгауса, Косів, 1930-і рр. Джерело: Державний архів Івано-Франківської обл. Ф. 262, Оп. 1, Спр. 591.



Іл. 2. Шалик, виготовлений на спеціалізованому обладнанні, Косів, 1920-1930-і рр. № 1098. Етнографічний музей у Кракові ім.. Северина Удзелі.



Іл. 3. Іл.3. Обладнання для виготовлення мережива «іспанської роботи», Сасів?, кінець XIX – початок XX ст. З експозиції виставки «Реліквії єврейського світу Галичини» з фондів Музею етнографії та художнього промислу, Львів, 2018.



Іл. 4. Комір з мережива «іспанської роботи»: ритуальний компонент святкового чоловічого вбрання (кітелю), Східна Галичина, кінець XIX – перша третина XX ст. З експозиції виставки «Реліквії єврейського світу Галичини» з фондів Музею етнографії та художнього промислу, Львів, 2018.

Важливо зазначити, що для виробництва текстилю власники інколи спеціально будували або переобладнували приміщення, де було передбачено окремі цехи, склади, додаткові площі, що на той час вважалося доволі модерновим. Робочий час, оплата та умови праці регулювалися уставами та інспектувалися спеціальними представниками відповідних служб.

Окрім «модних» виробів виготовляли ткани традиційні гуцульські запаски, килими, які користувалися попитом і в місцевого населення, і поза межами краю, а навіть за

кордоном, про що свідчать відгуки на шпальтах часописів. Упродовж 1920–1930-х рр. значна кількість ткацьких та килимарських майстерень (де виготовляли український народний текстиль зокрема), власниками яких були євреї, функціонувала в Косові. За ткацькими верстатами працювали і місцеві ткачі, що давало можливість заробітку, а також євреї, які вправно оволоділи технікою гуцульського ткацтва.

Крім текстилю світського призначення євреї виготовляли обрядові, ритуальні

вироби – згідно з релігійними вимогами. Це були тканини, які використовували в синагозі, наприклад, парохети, капорети, чи компоненти вбрання – ярмулки (кіпи), пояси, нагрудники (бруштухи), коміри, талеси. У створенні таких артефактів уживали дорогі матеріали, різноманітні техніки та технологічні прийоми. Скажімо, ярмулки, каптурі, коміри виробляли з «іспанського» мережива: на спеціальному пристрої з золотої чи срібної нитки. Відповідно такі вироби були надзвичайно коштовними. Відомим осередком плетіння «іспанського» мережива був Сасів Золочівського р-ну, в Коломиї у міжвоєнний період працювала фабрика з виготовлення талесів. Утім, це питання потребує окремого дослідження (Іл. 3, Іл. 4).

Висновки. Активна діяльність євреїв як виробників текстилю в Галичині припадає на кінець XIX – початок XX століття. З огляду на тогочасні тенденції моди та попит місцевих споживачів, а особливо мешканців сільських місцевостей та містечок, єврейські жінки виготовляють текстильні вироби на замовлення: в'язали спицями панчохи, з крамної тканини шили спідниці, виплітали мереживні оздоблення. Здебільшого це були вироби, не характерні для українського традиційного вбрання цього періоду. Проте, окрім поширення модного вбрання в сільському середовищі, це уможливило українському жіноцтву навчитися нового рукомета – в'язання спицями, мереживництва. Мандрівні євреї-«димкарі» декорували доморобні тканини вибіяченими орнаментами, оздоблюючи в такий спосіб однотонні площини.

Література

1. Архів ІН НАН України. Ф.1. Оп.2. Спр. 530. Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Лемківщину (Козакевич О., Олійник О., Федорчук О.). 2005.
2. Архів ІН НАН України. Ф.1. Оп.2. Спр. 539. Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Підгір'я, (Козакевич О., Олійник О., Федорчук О.). 2006.

У міжвоєнний період виготовляють текстиль у «робітнях» та мануфактурах, на що значною мірою вплинув розвиток професійної освіти. Різноманітний асортимент виготовляють і ручним способом, і з застосуванням спеціалізованого обладнання, яке закуповували за кордоном. Переважно ці вироби відповідали модним європейським тенденціям, за якими пильно стежили в Галичині виробники текстилю. Розповсюдженим було панчішне виробництво («філь-де-кос», «флор», у смужки, в пасочки), попитом користувались вовняні светри та пуловери, а також різноманітні шалі, шалики, шапки та рукавиці, які часто носили в комплекті. Рівночасно з «модними» виробами (светрами, панчохами, гардинами) особливою популярністю користуються українські народні вироби (запаски, килими), виробництво яких було успішно налагоджено у єврейських текстильних осередках. Важливо зазначити, що євреї виготовляли ритуальні вироби – парохети, капорети, ярмулки (кіпи), пояси, нагрудники (бруштухи), коміри, талеси. Відомі осередки виготовлення «іспанського» мережива в Сасові та талесів у Коломиї.

Наступні розсліди в перспективі передбачають поглиблене вивчення зазначеної тематики, з розширенням напрямів текстильної діяльності євреїв та фіксуванням відповідних осередків. Важливим є, зокрема, дослідження місця та ролі єврейських виробників текстилю у контексті текстилю Галичини загалом.

3. Байбула Л. Колекція єврейських вибіжок у Львівському музеї етнографії та художнього промислу. Збірник матеріалів Наукових конференцій «Збереження єврейської історико-культурної спадщини, як частки української та світової культури: правові, історичні, мистецькі та музейні аспекти» (12–14 листопада 2007, Львів) та «Україно-єврейські взаємини: культурологічні, історичні, соціологічні аспекти»,

присвячена 90-й річниці проголошення ЗУНР (27–28 жовтня 2008, Львів) / під ред. Я. Дашкевича. Львів. 2010. С.17–29. URL: <http://www.jewishheritage.org.ua/content/materiali-v-2007-2008-1ch.pdf>.

4. Байбула Л. Колекція єврейських вибіжок у Львівському музеї етнографії та художнього промислу. *Сходознавчі студії. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. №3/8. С. 191–198.

5. Друзюк Г., Скоп Л. Вбрання українських євреїв XIV–XVII ст. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 18 рік видання. Львів : 48. 2007. С. 82–84. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n48texts/druziuk-skor.htm>.

6. Дутка Р.М. Українські вибіжані тканини: дис. .. канд. мистецтвознавства : 17.00.06 / Інститут народознавства. Львів, 1995. 186 с.

7. Левкович Н. Культура євреїв Львова в працях Маєра Самуеля Балабана. *Вісник ЛНАМ*. Серія: Культурологія. Вип. 29. Львів. 2016. С.141–148. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/29/15.pdf.

8. Козакевич О. Професійний трикотаж в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: осередки, асортимент, художні особливості. *Народознавчі зошити*. 2013. № 2 (110). С. 289–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2013_2_13.

9. Козакевич О. Традиційні в'язані та мереживні вироби на Бойківщині і Підгір'ї кінця XIX – початку XXI століття: вбрання (за матеріалами мистецтвознавчих експедицій 2005–2006-х рр.). *Народознавчі зошити*. 2015. №5 (125). С.1127–1149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2015_5_14.

10. Паславська Н. Кравецький цех у Львові в XVI–XVIII столітті у світлі королівських привілеїв та цехових статутів. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: матеріали III науково-практичної конференції*. Київ. 28-29 жовтня 2016. С. 70–74. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ist/11oct2016/75.pdf>.

11. Польові матеріали авторки. Експедиція на Надвірнянщину (сс. Чорні Ослави, Білі Ослави, Чорний Потік (кольорові села), Заріччя, Фитьків, Перерісль, смт. Делятин, м. Надвірна Надвірнянського р-ну Івано-Франківської області), 2017 (Рукопис).

12. Сходознавчі студії : Єврейське мистецтво і український контекст. Обрії традиційної художньої культури / Центр сходознав. Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв/ упоряд. та наук. ред. Є. О. Котляр. Х. : ХДАДМ. 2010. Вип. 3. 360 с.

13. Сходознавчі студії : Єврейське мистецтво і український контекст. У руслі європейських новацій. Центр сходознав. Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. упоряд. та наук. ред. Є. О. Котляр. Х. : ХДАДМ. Вип. 4. 2011. 456 с.

14. Хоніґсман Я. Єврейське ремісництво у містах Руського воєводства. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 18 рік видання. Львів : 48. 2007. С. 36–41.

15. Kozakevych O. Edukacja artystyczna i zawodowa dla kobiet w Galicji od końca XIX do lat trzydziestych XX w. – dziewiarstwo / Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej / red. W.Walczak, K.Łopatecki. T.I. Białystok. 2017. S. 243–288. URL:http://www.repcyfr.pl/dlibra/doccontent?id=11337&from=&dirids=1&ver_id=11375&lp=1&QI=1BE17FDC91C3B085C81F4C7AB83167D02-3.

16. Kozakevych O. Ludowe wyroby dziane i koronkarskie na Bojkowszczyźnie i Podgórzu w końcu XIX – na początku XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badań terenowych w latach 2005–2006) / Łemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, współczesność, kultura materialna i duchowna /red. naukowa B. Halczak, R. Drozd, S. Dudra, O. Kozakevych, O. Kuzmenko, P.J. Best, M. Šmigel'. Słupsk. 2016. T. VI. S. 438–458.

17. Yaniv B. Synagogue Ceremonial Textiles (Based on the Lviv Museum of Ethnography and Artistic Craft Collection) *Сходознавчі студії. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. S.165–177.

18. Romantsov R. Polityka władz polskich wobec żydowskiego szkolnictwa zawodowego we Lwowie 1919–1939. *Wschód Europy. Wostok Европы. East of Europe*. 2017 (1). Vol. 3. S. 97–119.

References

1. Arkhiv IN NAN Ukrainy. (2005). F.1. Op.2. Spr.530. Zvit mystetstvoznavchoi kompleksnoi ekspedytsii na Bojkivschynu ta Lemkivschynu (Kozakevych O., Olijnyk O., Fedorchuk O.). [in Ukrainian].

2. Arkhiv IN NAN Ukrainy. (2006). F.1. Op.2. Spr.539. Zvit mystetstvoznavchoi kompleksnoi ekspedytsii na Bojkivschynu ta Pidhir'ia

- (Kozakevych O., Shpak O., O., Fedorchuk O.). [in Ukrainian].
3. Bajbula, L. (2010). Kolektsiia ievrejs'kykh vybijok u L'vivskom muzei etnohrafii ta khudozhn'oho promyslu. Zbirnyk materialiv Naukovykh konferentsij «Zberezhennia ievrejs'koi istoriko-kul'turnoi spadschyny, iak chastky ukrains'koi ta svitovoi kul'tury: pravovi, istorichni, mystets'ki ta muzejni aspekty» (12–14 lystopada 2007, L'viv) ta «Ukraino-ievrejs'ki vzaiemny: kul'turolohichni, istorichni, sotsiolohichni aspekty», prysviachena 90-j richnytsi proholoshennia ZUNR (27–28 zhovtnia 2008, L'viv) / pid red. Ya. Shashkevycha. L'viv. 17–29. URL: <http://www.jewishheritage.org.ua/content/materiali-v-2007-2008-1ch.pdf> [in Ukrainian].
4. Bajbula, L. (2010). Kolektsiia ievrejs'kykh vybijok u L'vivskom muzeietnohrafii ta khudozhn'oho promyslu. Skhodoznavchi studii. Visnyk Kharkivs'koi derzhavnoi akademii dyzajnu i mystetstv [Journal of Eastern Studies. The Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts] / ed. by E. Kotliar. Kharkiv: Center for Eastern Studies of KSADA 3/8. 191–198. [in Ukrainian].
5. Druziuk, H., Skop, L. (2007). Vbrannia ukrains'kykh ievreiv XIV–XVII st. Nezalezhnyj kul'turolohichnyj chasopys «Y». 18 rik vydannia. L'viv. 48. 82–84. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n48texts/druziuk-skop.htm> [in Ukrainian].
6. Dutka, R.M. (1995). Ukrainian Print Fabrics. *Candidate's Thesis* (Art Criticism: 17.00.06). Lviv, Ethnology Institute, NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
7. Levkovych, N. (2016). Kul'tura ievreiv L'vova v pratsiakh Maiera Samuelia Balabana. Visnyk L'vivskoi Natsionalnoi akademii obrazotvorchyvtva (LNAM). Seriia: Kul'turolohiia. L'viv. 29. 141–148. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/29/15.pdf [in Ukrainian].
8. Kozakevych, O. (2013). Profesijnyj trykotazh v Halychyni kintsia KhKh – pershoi tretyni KhKh stolittia: oseredky, asortyment, khudozhni osoblyvosti. *Narodoznavchi zoshyty*. 2 (110). 289–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2013_2_13. [in Ukrainian].
9. Kozakevych, O. (2015). Tradytsijni v'iazani ta merezhyni vyroby na Bojkivschyni i Pidhir'i kintsia KhKh – pochatku KhKh stolittia: vbrannia (za materialamy mystetstvoznavchykh ekspedytsij 2005–2006-kh rr.). *Narodoznavchi zoshyty*. 5. 1127–1149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2015_5_14 [in Ukrainian].
10. Paslavs'ka, N. (2016). Kravets'kyj tsekh u L'vovi v XVI–XVIII stolitti u svitli korolivs'kykh pryvileiv ta tsekhovykh statutiv. Aktual'ni problemy humanitarnykh ta pryrodnychkykh nauk. Kyiv. 70–74. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ist/11oct2016/75.pdf>
11. Pol'ovi materialy avtorky. (2017). Ekspedytsiia na Nadvirnianschynu (ss.Chorni Oslavy, Bili Oslavy, Chornyj Potik (kol'orovi sela), Zarichchia, Fyt'kiv, Pererisl', smt.Deliatyn, m.Nadvirna Nadvirnians'koho r-nu Ivano-Frankivs'koi oblasti) (Rukopys). [in Ukrainian].
12. Skhodoznavchi studii (2010): Yevrejs'ke mystetstvo i ukrains'kyj kontekst. Obrii tradytsijnoi khudozhn'oi kul'tury / Tsentri skhodoznav. Khark. derzh. akad. dyzajnu i mystetstv / uporiad. ta nauk. red. Ye. O. Kotliar. Kh.: KhDADM. 3. [In Ukrainian; In English].
13. Skhodoznavchi studii (2011): Yevrejs'ke mystetstvo i ukrains'kyj kontekst. U rusli ievropejs'kykh novatsij / Tsentri skhodoznav. Khark. derzh. akad. dyzajnu i mystetstv / uporiad. ta nauk. red. Ye. O. Kotliar. Kh.: KhDADM. Vyp. 4. [In Ukrainian; In English].
14. Khonigsman, Ya. (2007). Yevrejs'ke remisnytstvo u mistakh Rus'koho voievodstva. *Nezalezhnyj kul'turolohichnyj chasopys «Y»*. 18 rik vydannia. L'viv. 48. 36–41. [in Ukrainian].
15. Kozakevych, O. (2017) Edukacja artystyczna i zawodowa dla kobiet w Galicji od końca XIX do lat trzydziestych XX w. – dziewiarstwo / Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej / red. W. Walczak, K. Łopatecki. T.l. Białystok. 243–288. URL: http://www.repcyfr.pl/dlibra/doccontent?id=11337&from=&dirids=1&ver_id=11375&lp=1&QI=!BE17FDC91C3B085C81F4C7AB83167D02-3. [In Polish].
16. Kozakevych, O. (2016) Ludowe wyroby dziane i koronkarskie na Bojkowszczyźnie i Podgórzu w końcu XIX – na początku XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badań terenowych w latach 2005–2006) / Łemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, współczesność, kultura materialna i duchowna / red. naukowa B. Halczak, R. Drozd, S. Dudra, O. Kozakevych, O. Kuzmenko, P.J. Best, M. Śmigiel'. Słupsk. VI. 438–458. [In Polish].

17. Yaniv, B. (2010) Synagogue Ceremonial Textiles (Based on the Lviv Museum of Ethnography and Artistic Craft Collection) *Сходознавчі студії. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв* [Journal of Eastern Studies. The Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts] / ed. by E. Kotlyar. Kharkiv :

Center for Eastern Studies of KSADA. 165–177. [In English].

18. Romantsov, R. (2017) Polityka władz polskich wobec żydowskiego szkolnictwa zawodowego we Lwowie 1919–1939/ *Wschód Europy. Wschód Europy. East of Europe.* (1). 3. 97–119. [In Polish].

THE JEWS CENTERS OF MANUFACTURES OF TEXTILE IN GALICIA AT THE END OF XIX – THE FIRST THIRD OF XX CENTURY: TRENDS, ASSORTMENT

KOZAKEVYCH O.R.

Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine

Purpose. Textile manufacturing owned by the Jews in Galicia at the end of XIX – the first third of XX century is studied in the article. On the basis of archive documents and author's field materials, preconditions for establishing relevant centers are determined; the main factors that influenced the textile industry development are highlighted. The attention is focused on knitted and lace goods manufacturing of both new and fancy assortment of the period under the study.

Methodology. The principle of a systematic approach and complex study constitutes the methodological basis. In order to investigate the selected object of study, historical and art studies methods are applied. During the scientific expeditions while collecting materials from the old inhabitants the interview method was used.

Results. Textile manufacturing in Galicia is divided into two main directions: according to the manufacturing principle: folk textile, where centuries-old traditions prevail, and professional textile, where specialists and special-purpose equipment are involved and fashionable trends are considered. It was found that at the end of XIX – the first third of XX century a considerable part of local textile industry was owned by the Jews. To some extent, this was due to the

ЕВРЕЙСКИЕ ЦЕНТРЫ ТЕКСТИЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГАЛИЧИНЕ В КОНЦЕ XIX – ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX ВВ.: ТЕНДЕНЦИИ, АССОРТИМЕНТ

КОЗАКЕВИЧ Е.Р.

Институт народоведения Национальной академии наук Украины

Цель. В статье исследовано текстильное производство в Галичине конца XIX – первой трети XX вв., владельцами которого были евреи. На основании архивных документов и авторских полевых материалов определено предпосылки создания соответственных очагов, обозначено основные факторы, которые повлияли на развитие текстиля. Внимание сосредоточено на изготовлении вязаных и ажурных изделий как нового и модного ассортимента исследуемого периода.

Методология. Методологической основой стал принцип системного подхода и комплексного исследования. Для изучения избранного объекта применено исторический и искусствоведческий методы. Во время научных экспедиций в процессе сбора материалы от старожилов использовано метод опроса.

Результаты. Изготовление текстиля в Галичине разделяем на два основных направления – по принципу изготовления: народный, где преобладают многовековые традиции, и профессиональный, когда задействованы специалисты, специализированное оборудование, учтены модные тенденции. Определено, что в конце XIX – первой трети XX вв. большая часть локального производства текстиля принадлежала евреям. В частности, это связано с тем, что они получали соответственное профессиональное

fact that they received proper education, set up own businesses, produced assortment that met the demands of consumers of various strata of society. Knitted and lace goods manufacturing, which became fashionable both in urban and rural areas, was productive. It was ascertained that apart from fancy goods, traditional woven Hutsul «zapaska», carpets and «kraikas» involving local population were manufactured.

The scientific novelty consists in the study of one more aspect of textile industry in Galicia where the attention is focused on the peculiarities of manufacturing the textile assortment in the centers belonging to the Jews.

Practical significance. The study allows expanding knowledge of textile industry in Galicia, clothes assortment and interior fabrics manufacturing centers, which favours involving the received data to learn the history of textile in Galicia.

Keys words: *textile, the Jews, manufacturing, Galicia, professional textile, traditional textile, knitted goods, lace goods.*

образование, открывали частные предприятия, изготавливали ассортимент, который соответствовал запросам потребителей разных сословий общества. Продуктивным было изготовление трикотажа и кружева, которые стали модными и в городской, и сельской среде. Выяснено, что помимо «модных» изделий изготавливали тканые традиционные гуцульские «запаски», ковры, «крайки», привлекая местное население.

Научная новизна состоит в изучении еще одного аспекта текстильного производства в Галичине, где внимание сосредоточено на особенностях изготовления текстильного ассортимента в областях, которые принадлежали евреям.

Практическое значение. Исследование дает возможность расширить знания о текстильном производстве в Галичине, о центрах изготовления ассортимента одежды и интерьерных тканей, что способствует использованию данных для изучения истории текстиля в Галичине.

Ключевые слова: *текстиль, евреи, производство, Галичина, профессиональный текстиль, традиционный текстиль, трикотаж, кружево.*

ІНФОРМАЦІЯ
ПРО АВТОРА:

Козакевич Олена Романівна, канд. мист., науковий співробітник відділу народного мистецтва, Інститут народознавства НАН України, ORCID 0000-0002-8742-4337, **e-mail:** kozakevych.olena@gmail.com

Цитування за ДСТУ: Козакевич О.Р. Єврейські осередки текстильного виробництва в Галичині кінця XIX – першої третини XX ст.: тенденції, асортимент. *Art and design*. 2019. №4. С. 46-57.

[https://doi.org/
10.30857/2617-
0272.2019.4.4](https://doi.org/10.30857/2617-0272.2019.4.4)

Citation APA: Kozakevych, O.R. (2019) The Jews enters of manufactures of textile in Galicia at the end of XIX – the first third of XX century: trends, assortment. *Art and design*. 4. 46-57.